

Ahlakın Temelleri ve İnşası The Foundations and Construction of Morality

Ömer Türker,

Ahlâk: Yeni Bir Yaklaşım,

İstanbul: Ketebe Yayınları, Ocak,2020, 180 s.

ISBN: 978-625-7014-04-5

Değerlendiren: Ahmet Sait Öner

Bir şeyin anlamlandırma ve tasvirinin bütüncül şekilde yapılabilmesi; şeyin tanımlanması ile beraber aynı zamanda hangi surette değişip, dönüştüğünün idrak edilmesi ile mümkündür. Şeyin manasının bilinçte nakıs tezahürünü hatta yanlış tanımlanmasını bertaraf etmek için bu süreçsel eyleme ihtiyacımız vardır. Ahlâkın algılanıp, insan zihninde vasıflandırılması da böyledir. Sözelimi ahlâk, sadece “iyi ve gerekli olan” şeklinde tanımlandığında bu defa “hangi ahlâk” sorusu cevapsız kalmaktadır. Yine hukuk ve töre gibi kavramları, salt “iyi ve gerekli” nitelemesinde tahakkuk ettirirsek bu kavramları ahlâk ile karıştırma riski ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle kavramların tarihsel süreçteki anlam değişimleri, onların yeniden tanımlanması ve anlamlandırılması ihtiyacını ortaya çıkarıyor diyebiliriz. Ömer Türker’in “Ahlâk: Yeni Bir Yaklaşım” isimli eserini tam da bu bağlamda, inşâî bir anlamlandırma çabası olarak ele alıp değerlendirmek mümkündür. Eser yazarın ahlâka dair farklı zamanlarda yazdığı yazıların revize edilerek bir araya getirilmesiy-

@ Avukat, İLKE Vakfı, ahmetsaitoner@hotmail.com

ID 0000-0002-8705-2529

Öner, A., S. (2022). Ahlakın temelleri ve inşası. [Ömer Türker, Ahlâk: Yeni Bir Yaklaşım kitabının değerlendirme yazısı]. *İş Ahlakı Dergisi*, 15(1), 226-231

Kitap Değerlendirme

© İGİAD
DOI: 10.12711/tjbe/d3791
İş Ahlakı Dergisi, 2022
isahlakidergisi.com

Başvuru : 11.02.2022
Revizyon : 21.02.2022
Kabul : 06.04.2022
Basım : 05.2022

le oluşturulmuştur. Yazar, bu eserin ardından sistematik çalışmalarının bir ürünü olan “Ahlakîliğin Doğası” isimli kitabını kaleme almıştır (Türker, 2021). Bu eser, ahlakîliğin aslî anlamına yönelik tespitleri ile değerlendirme konusu ettiğimiz “Ahlâk, Yeni Bir Yaklaşım” eserinin devamı niteliğindedir.

“Ahlâk: Yeni Bir Yaklaşım” eseri, ahlâki tecrübenin oluşum sürecini, ahlâkın yeniden anlamlandırılmasını ve ahlâk için nesnel bir zemin oluşturulması yönündeki fikirleri içermektedir. İnsanın mahiyeti üzerine bir inceleme başlığı ile birinci bölüme başlayan yazar, devam eden bölümlerde fizik- metafizik ilişkisi, ahlâk kavramının ontolojisi, irade ve gaye, ahlâki müeyyide ve ahlâki tecrübenin inşasında başkanın rolü başlıkları ile niyet, müeyyidenin imkân ve zorunluluğu ve başkanın kurucu katkısı gibi içerikleri ele almıştır.

Sekiz bölümden oluşan kitabın yazım amacını Türker, “ahlâki bilinç ve tecrübenin kuruluş sürecini tahlil ederek ahlâki vasfının anlamı, kapsamı ve değerinin ne olduğu sorularına cevap vermek” şeklinde özetlemektedir. Eserin yazılış amacına ve içeriğine baktığımızda insan doğası, toplumsallığın ahlâki fiillerin oluşumunda etkisi, ahlâki olanın metafizik olanla bağlamı gibi meselelerin kitabın odak noktasında durduğunu söyleyebiliriz. Yazar bu denli temel bir meselenin çerçevesini bilinçli olarak daraltmış, ahlâki özne olarak insana ve insanın metafizik bağına mercek tutmak suretiyle ahlâki yeniden ele almayı hedeflemiştir.

Eserin birinci bölümü “İnsanın Mahiyeti Üzerine Bir İnceleme” başlığı altında ele alınmıştır. İnsanın fiziki görünüşündeki birliğe karşın mahiyet boyutunda farklarının olduğu, Ebû'l-Berekât el Bağdâdî ve Râzî'nin görüşleriyle beraber burada aktarılmıştır. İnsan mahiyetinin farklılığının izahına İbn Sînâ, Fârâbî ve İbn Rüşd'ün de temsil ettiği; insanın akli bir nefse sahip olmasının onu tüm canlılardan ayıran bir varlığa dönüştürdüğünü savunan Mizaç teorisi ile devam edilmiştir. Kalam ve tasavvuf geleneklerinin teklif- mükellefiyet kavramlarından hareketle kudret sahibi, irade eden insan ve ilahi isimlerin etkisi altındaki insan yaklaşımlarını aktardıktan sonra Türker, tüm görüşlerin üç durumdan birisini temsil ettiğini belirtir. Bunlar; pozitif bilimlerle analitik felsefeyi doğuran ve insanın fiziksel süreçlerden ibaret olduğunu savunan tasavvur, çağdaş anlam bilimlerini doğuran ve fiziksel olanın sınırlarında kalmakla beraber bilimsel olarak metafiziğe geçişi mümkün görmeyen yaklaşım ve son olarak klasik metafiziği, kelamı ve tasavvufu doğuran ve insanın klasik metafizik olanla tamamlanacağını ileri süren görüştür. Müslüman düşüncenin üçüncü yaklaşımı savunabileceği vurgusu ile yazar bu bölümü noktalar.

Tanrıyı bütün evrenin ilk hareket ettiricisi olarak bütünün içinde kabul eden Aristoteles metafiziğinin, fizikten türemiş olduğu vurgusu ile ikinci bölüme giriş yapılmıştır. Yazar burada Fârâbî ve İbn Sînâ'nın fizik-metafizik yorumlarının klasik dünyanın bilimleri arasında uyumu arttırdığını ifade etmiştir. Newton'ın kütleçekim teorisi ile hareket türlerini metafizik ilkelere kopardığı ve Kant'ın bunu felsefi alanda tamamlaması ile metafiziğin bilim olma vasfını yitirdiği tespitine yer verdikten sonra ahlâkın metafizik temelden kopup pozitivizmin etkisiyle insan ilişkilerini düzenleyen prosedürlere indirildiği çarpıcı bir tespitle aktarılmıştır. Türker, eserin tamamında olduğu gibi bu bölümde de felsefe tarihinin köşe taşı olan filozofların görüşlerinden sık sık yararlanmıştı.

Ahlâkın metafizik bağının ele alındığı üçüncü bölümden sonra yazar dördüncü bölümde "İdrak ve Anlam: Yeni Bir Ontolojiye Doğru" başlığı altında dünyayı nasıl kavrarız sorusuna cevap aramaktadır. Anlam, bilenin bilgisine bağlı olduğundan, şeyin yokluğu, onun anlamının da yokluğudur' şeklindeki sonucuna burada yer verilmiştir. İdrak ve anlam başlığı; anlamın idrake bağlı olarak değer alışı, idrak eden özneye muhtaçlığı ve idrake konu olan şeylerin kati surette tekil anlamlar oluşu gibi açılımlara tabi tutulmuştur. Nesnelerdeki anlamın bir faille meydana getirilse bile izafetlerinin o failce zapt edilememesi bizi mutlak kuşatıcılık cihetiyle ilahi idrake götürür diyen yazarın bu tespiti anlam-idrak bağlamında dikkat çekicidir. Yazarın yorumundan hareketle söylersek, insan yapımı bir eşya ile onu bir araya getiren aksamı, o aksamı bir araya getiren elementleri ve o elementleri bir araya getiren atomları düşündüğümüzde varacağımız nokta; ilahi idrak olmaktadır.

İdrak ve anlamın ontolojik tahlili, akla bizzat ahlâkın kökensel boyutunun ne olduğu sorusunu getiriyor. Yazar dördüncü bölümde bu soruya cevap vererek ahlâkın kaynağı üzerine odaklanmıştır.

İnsanın tercih etme yetkinliğine sahip olması nedeniyle ahlâkın kaynağının, tek başına Tanrı'nın emirleri, toplum ve doğa olamayacağı değerine bu bölümde yer verilmiştir. Burada insanın tercih eden bir varlık olmasından hareketle fiillerinin ahlâki sıfatıyla nitelenmesinin dayanağı olarak yine bizzat insanın kendisi olduğu tespitine ulaşıyoruz. Böylece insan ihtiyar sahibi varlık olarak tercihte bulunur. Bunu neyin iyi neyin kötü olduğu üzerinden yapar. Neyin iyi neyin kötü olduğu meselesi ise gayelilik kavramı ile ilgili olmaktadır. Nihayetinde ahlâki tercihlerin metafizik temelini olması gerektiği, onun varlıktan pay almasına işaret ettiği ve insani tercihin metafizikten fiziğe geçişte köprü vazifesi gördüğü gerçeğine işaret eder. Yazar ahlâkın kaynağına dair fikri piramidini bu şekilde ortaya koymuş ve ahlâki tercihte metafizik temeli kabul ederek yol alan insanın ahlâki iyilikte yetkin insan olacağı çıkarımına varmıştır.

Ahlakın metafizik temeli üzerine serdedilen bu görüşlerden sonra beşinci bölüm, vicdan teriminin ahlaki bilinç anlamını modern dönemde kazandığı sanılsa da aslında klasik dönemde de aynı anlamda kullanıldığı tezi üzerine bina edilmiştir. Türker bu aktarımı, ahlaki bilincin doğası üzerine yeniden düşünmek sorgulaması ile okuyucuya sunuyor. Ebû Hanîfe ve Teftâzânî'nin fıkıh tanımlarından yola çıkan yazar, ahlaki olanın aynı zamanda vicdani oluşuna değinir. Buradan hareketle vicdaniyyet kelimesinin insan zihninde oluşan ahlaki bilinci ifade ettiğini söyler. Yazar ahlaki bilincin doğası bahsinde aklın, bildiğinin farkında olma ve bilgisel içerikleri kavrama özelliklerini aktarırken Fârâbî'nin bilgi teorisine etraflıca yer vermektedir. Fârâbî'nin "insanın yapabileceği güzel ve çirkini bilmeyi sağlayan ilk öncüller" şeklindeki ahlaki öncüllerinin; varlığa ilişkin farkındalığın ahlaki farkındalığa dönüşümünü sağlayan öncüller olduğunu belirtir. Devamında ahlaki öncüllerin dönüşüm sürecine Taşköprizâde'nin haz ile hikmet ehli olanların sevgilerinin ayrımı üzerinden izah getirir. Tüm ahlaki tercihlerin bir yönelişle gerçekleşmesi, ahlaki iyinin, her halükarda mutlak iyinin bir uzantısı olma gibi çarpıcı ifadelerle burada etkili bir bölüm izhar edilmiştir.

Türker, altıncı bölümde "Niyet: İrade ve Gaye" başlığını ele almıştır. Girişte "Bir şeyin faydalı veya zararlı olduğu inancı yahut zannıdır." diyerek iradeyi bilgi olarak tanımlayan Mu'tezile'nin görüşüne yer vermiştir. Ardından iradenin bilgiye indirgenemeyeceğini savunan Eş'ariler'in görüşü iradeyi, "güç yetirilen şeyin iki tarafından birinin gerçekleştirilmesine mahsus bir sıfattır" şeklinde tanımlayan Ehl-i Sünnet kelamcılarının görüşü ile birlikte paylaşılmıştır. İrade ve niyet kavramlarının irdelenmesinde ise niyetin iradeyle özdeşleştiği Eş'arî ve Mâtürîdî görüşler ile aktarılmıştır. Aşk, sevgi gibi kavramların da iradenin parçası olduğu vurgulandıktan sonra gayenin irade sayesinde tahakkuk edişi ile gayenin tahakkukunu engelleyen akıl-şehvet çatışması ele alınmıştır. Buradan hareketle İbn Sînâ üzerinden külli yöneliş ve cüzi yöneliş ayrımına girilmiş, hak yönüne bakma ve batıldan yüz çevirme melekesi kazanma üzerinden de İbn Sînâ'nın külli-cüzi yöneliş değinisi ile bu bahis sonlandırılmıştır. Eser bu aşamadan sonra dini düşünce geleneğinde niyetin özellikle ihlâs kavramıyla ilişkisi üzerine ilerlemektedir. Yazar burada ihlası, herhangi bir eylemde niyetin Allah'a has kılınması olarak tanımladıktan sonra Gazzâlî, Şâtîbî gibi düşünürlerin de benzer yaklaşımları savunduğunu belirtmektedir.

Ahlak kavramının niyet, irade, ihlâs gibi kavramlarla ilişkisi izah edildikten sonra yedinci bölüm "Ahlaki Müeyyide" başlığı altında ele alınmıştır. Yazar bu bölümde durum tasviri ve bu tasvire uygun müeyyide temellendirmesi ile on bir öncül

sıralamaktadır. Ahlâki müeyyidenin tartışılması zemini, ahlâkın tümelliği, müeyyidenin imkânı ve zorunluluğu, ahlâki müeyyidede ölçüt ve değer belirleme iktidarı, imkân ve zorunluluğunun özdeşliği ilkesi, irade ve değer in müeyyideye etkisi gibi öncüller burada izah edilmektedir.

Eserin son bölümü “Ahlâki Tecrübenin İnşasında Başkanın Rolü” başlığını taşımaktadır. Türker, bu bölümde ahlâki bilinç ve tecrübeye başka olanın kurucu katkısını ele almaktadır. Başkalığın kapsamına sadece başka fert ve toplumlar girmemekte insanoglunun tecrübe ettiği bütün varlık alemi bu kapsama dahil edilmektedir. Başkalığın kapsamı bu şekilde belirlenirken ontolojisi, “biri var olduğunda diğeri de mutlaka vardır” şeklinde ifade edilmektedir. Ontolojik birliğin varlık anlamında özdeşlikle karakterize edildiğini belirten yazar, devamında başkalığın epistemolojisini izah etmiştir. Yine “insani özne varlığa gelişinde, varlığın daha yetkin formlarını iktisabında başkasına muhtaçtır” diyerek başkalıkta muhtaçlık unsurunu değerlendirmiştir.

Türker ahlâk kitabında içeriği bu şekilde tanzim ederken sonuç babını, ahlâka yeni bir bakış başlığı ile yazmıştır. İnsanın temelde fiziksel değil de metafiziksel varlık oluşu bu bağlamda ilk değini olarak öne sürülmüştür. Mutlak bilen ve idrak eden bir failin kabulü ile de ahlâkın metafizik boyutu ele alınmıştır. Devamında ahlâki farkındalığın kendisinin onun tarihsel sürecinden değerli oluşu vurgusu ortaya konulmuştur. Ahlâktan arî olan hukuk kurallarının insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen prosedürler olarak tarif edilmesi, ahlâk-hukuk ayırımında önemli bir tespit olarak sonuç kısmında yazılmıştır. “Ahlâki olmakla nitelenemeyecek herhangi bir bilinçli fiil yoktur” cümlesiyle Türker, ahlâki yetkinleşme sürecine bu bölümde atıf yapmıştır. Yine vasıtalı fiillerin müeyyidesinin vasıta tarafından belirlenmesi, vasıtasız fiillerin müeyyidesinin ise bireyin vicdanında neşet etmesi hususları sonuç kısmında zikredilmiştir. Ahlâki bilinç ve tecrübenin oluşumu üzerinden ahlâkın özü gereği devrimci ve muhafazakâr bir ahlâktan bahsetmenin ise ahlâkın doğasına aykırı olduğu şeklindeki dikkat çekici tespit ile eser sonlandırılmıştır.

Türker’in değerlendirme konusu edilen eserini, onun bu alandaki çalışmalarının mukaddimesi olarak görebiliriz. Nitekim giriş bölümünde de değinildiği üzere yazar bu eserden sonra “Ahlâkiliğin Doğası” isimli eserini neşretmiştir. “Maksadım, ahlâkın ana yurdunu herkesten önce kendim için yeniden keşfetmektir” şeklinde bu eserde düşünsel gayesini açıklayan yazar, böylece alandaki sistematik çalışmalarının devam ettiği sinyallerini vermektedir (Türker, 2021, s. 8).

Türker, felsefi düşüncenin ürünü olan bu eserin oluşumunda filozofların gö-

rüşlerini aktarırken kendi düşünce dünyasının argümanlarını da açık bir şekilde paylaşmıştır. Böylece ahlâk konusunda bir yandan klasik felsefenin temel yaklaşımları yansıtılırken öte yandan yeni bir bakışın parametreleri izhar edilmiştir. Ahlâki tefekkürü yeniden inşa etmenin imkânı arayışında, düşünsel geleneğin zengin dinamikleri ve ahlâki tecrübenin oluşum sürecinden istifade edilmiş; eleştirel düşüncenin geliştirilmesi, kavramsal dağarcığın yenilenmesi, içinde yaşadığımız dünyanın koşullarının gözlemlenmesi ve zamanın ruhunun dikkate alınması gibi yol ve yöntemler de bu yeni bakışın aktarımında araç olarak kullanılmıştır. Bu yönleriyle eser, ahlâka dair yeni yaklaşımlar sunmaktayken bu yeni yaklaşımlar, pratik felsefenin yeniden inşasına kapı aralamıştır.

Kaynakça

Türker, Ö. (2021). *Aklâkiliğin Doğası, (Pratik Felsefenin Yeniden İnşası)*. İstanbul:Ketebe Yayınları.